

स्थानीय राजपत्र

राप्ती गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड: ५

संख्या:१

मिति:२०७८/०८/१२

भाग २

राप्ती गाउँपालिका, दाङ

कार्यपालिकाबाट स्वीकृत २०७८/०८/११

खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता (WASH)

कार्यविधि, २०७८

प्रस्तावना :

नेपालको संविधान २०७२ ले आधारभूत स्तरको खानेपानी र सरसफाइ सुविधालाई नागरिकको मौलिक अधिकारको रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ । हालका दिनमा सरसफाइको दायरा फराकिलो भई प्रतिष्ठा, स्वास्थ्य, विकास निर्माण, जनजीविका, सामाजिक सशक्तिकरण र समृद्धिको आधारस्तम्भको रूपमा विस्तारित भई सरसफाइलाई राष्ट्रिय विकासको अभिन्न अङ्गको रूपमा लिन थालिएको छ । यस सन्दर्भमा पूर्णसरसफाइलाई महत्व दिई कार्यक्रमहरु संचालन गर्न वाञ्छनीय भएकाले, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को अधिकार प्रयोग गरी राप्ती गाउँपालिकाले यो कार्यविधि बनाएकोछ ।

परिच्छेद- एक

१ संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

- क) यो कार्यविधिको नाम “खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता (वास) कार्यविधि, २०७८” रहेको छ ।
ख) यो कार्यविधि तुरुन्त लागु हुनेछ ।

२. परिभाषा :

विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा :

- क) “खानेपानी” भन्नाले संरचनागत प्रणालीबाट पाँच मिनेट भन्दा कम समयमा सुरक्षित पानीमा पहुँच हुनुलाई बुझाउनेछ ।
ख) “सरसफाइ” भन्नाले मानव मलमुत्रको सुरक्षित विसर्जनका लागि सेवा र सुविधाहरुको व्यवस्थालाई सरसफाइ भनिन्छ । सरसफाइले फोहोरमैला संकलन र फोहोर पानीको विसर्जन माफत स्वच्छता कायम गर्नुलाई बुझाउँदछ । जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धनका लागि गरिएका विभिन्न स्वस्थकर क्रियाकलापहरुको समग्र कार्य नै सफाइ हो भन्ने बुझाउनेछ ।
ग) “स्वच्छता” भन्नाले आफू र वरिपरिको वातावरण सफा गरी रोगको विस्तार रोक्नु र विरामी हुनबाट बच्न अपनाइने सम्पूर्ण व्यवहारहरु हुन् । स्वच्छताले व्यक्ति र समुदायको स्वस्थ आनीवानी समेतलाई जनाउँछ ।
घ) “सफा र स्वच्छ अवस्था” भन्नाले सफा र स्वच्छ चरण अन्तरगत पूर्ण सरसफाइका सूचकहरु पूरा गरेपछि सम्बन्धित समितिको निर्णय बमोजिम एक तह माथिको समितिबाट फारम नं. ४ भरी सम्बन्धित समितिको निर्णयलाई अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण भएको अवस्थालाई जनाउँछ ।
ङ) “पूर्ण सरसफाइ उन्मुख अवस्था” भन्नाले यस कार्यविधिमा उल्लेखित सफा र स्वच्छ, पूर्ण सरसफाइ उन्मुख दुवै चरणका सूचकहरु पूरा गरेपछि सम्बन्धित समितिबाट अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण भएको अवस्थालाई जनाउँदछ ।
च) “सार्वजनिक शौचालय” भन्नाले सार्वजनिक स्थानमा हिंडडुल गर्ने जो कोही व्यक्तिले प्रयोग गर्न सक्ने प्रयोगकर्ता-मैत्री शौचालयलाई बुझाउँदछ ।
छ) “संस्थागत शौचालय” भन्नाले विद्यालय, कार्यालय, स्वास्थ्य संस्था जस्ता सार्वजनिक निकायहरुमा निर्माण गरिएका प्रयोगकर्ता-मैत्री शौचालयलाई बुझाउँदछ ।

- ज) “सामाजिक समावेशीकरण” भन्नाले समुदायका सबै लिङ्ग, जात, जाति, वर्ग, धर्म, व्यवसाय र सबै क्षेत्रका व्यक्तिको योजना तर्जुमा, निर्णय प्रक्रिया,कार्यान्वयन,लाभ उपयोग र प्रतिफलसम्म सेवा सुविधामा पहुँच रहेको अवस्थालाई बुझाउँदछ ।
- झ) “विपद् व्यवस्थापन” भन्नाले बाढी-पहिरो, आगलागी, भूकम्प, भू-क्षय र रोगव्याधीजन्य महामारी जस्ता प्राकृतिक एवं मानव सृजित विपद् सम्बन्धी पूर्वतयारी, उद्धार, पुर्नलाभ, पुनर्स्थापना र पुर्न:निर्माण व्यवस्थापनको समष्टिगत व्यवस्थालाई बुझाउँदछ ।
- ञ) “प्रयोगकर्ता-मैत्री खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताका सुविधाहरु” भन्नाले शारीरिक रूपले असक्षम र अपाङ्गता भएका बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक आदि सबैलाई प्रयोग गर्न सजिलो हुने प्रयोगकर्ता-मैत्री सुविधाहरुलाई बुझाउँदछ ।
- ट) “बानी व्यवहार विकास” भन्नाले शौचालयको प्रयोग, साबुन पानीले हात धुने, महिलाको महिनावारी व्यवस्थापन लगायत अन्य सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी आनीबानीको निरन्तर प्रक्रियालाई बुझाउँदछ ।
- ठ) “दिगो सरसफाई” भन्नाले स्वचालित र नियमित रूपमा संचालित सरसफाइलाई बुझाउँदछ ।
- ड) “सुरक्षित पानी” भन्नाले मानव स्वास्थ्यलाई हानी गर्ने भौतिक, जैविक र रासायनिक पदार्थहरु नरहेको पानीलाई बुझाउँदछ ।
- ढ) “सरोकारवाला” : भन्नाले सरकारी, गैरसरकारी कार्यालय तथा निकाय, राजनीतिक दल, विद्यालय, सहकारी, निजीक्षेत्र,व्यावसायिक क्षेत्र, नागरिक समाज, सञ्चार क्षेत्र, उपभोक्ता समितिहरु लगायतका सरोकारवालाहरुलाई बुझाउँदछ ।

परिच्छेद- दुई

३. गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (RMWASHCC) :

१) गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ :

- क) गाउँपालिका अध्यक्ष - अध्यक्ष
- ख) गाउँपालिका उपाध्यक्ष - सदस्य
- ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत - सदस्य
- घ) गाउँपालिकाका सबै वडाका वडा अध्यक्षहरु - सदस्य
- ङ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सुरक्षा निकायहरुबाट समितिले तोकेको प्रमुख १ जना - सदस्य
- च) सम्बन्धित गाउँपालिकाका पूर्वाधार, स्वास्थ्य, महिला बालबालिका तथा वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन शाखाका प्रमुखहरु -सदस्य
- छ) गाउँपालिका स्तरीय उद्योग वाणिज्य संघका अध्यक्ष - सदस्य
- ज) खानेपानी उपभोक्ता समितिहरु मध्येबाट समितिले तोकेको १ जना - सदस्य
- झ) स्वास्थ्य र सरसफाइ, फोहोरमैला व्यवस्थापनको क्षेत्रमा काम गर्ने गै.स.स.मध्ये बाट समितिले तोकेको एक महिला सहित २ जना -सदस्य
- ञ) वास सम्बन्धी काम हेर्ने शाखा प्रमुख, फोकल पर्सन -सदस्य सचिव
- ट) समितिले आवश्यकता अनुसार गाउँपालिका क्षेत्रभित्र काम गर्ने वाससँग सम्बन्धित अन्य सरोकारवालाहरुलाई बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

४. गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (RMWASHCC) को काम, कर्तव्य र अधिकार

- क) राप्ती गाउँपालिकालाई पूर्ण सरसफाइयुक्त नमूना गाउँपालिका बनाउन योजना तर्जुमा गर्ने ।
- ख) गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सम्पूर्ण नागरिकहरूलाई खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सुविधा सुनिश्चितताका लागि गाउँपालिका स्तरको खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता योजना (WASH Plan) तर्जुमा गर्ने ।
- ग) खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणालाई दिगो बनाउँदै पूर्ण सरसफाइयुक्त गाउँपालिका सुनिश्चित गर्ने ।
- घ) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका स्वास्थ्य, सरसफाइ र फोहर मैला व्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरू बीच समन्वय गर्ने ।
- ङ) खानेपानी, स्वास्थ्य, सरसफाइ र फोहरमैला व्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरूको श्रोत र साधनलाई एकिकृत रूपमा परिचालन गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- च) पूर्ण सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धि बानी व्यवहार विकास गर्न अभियान सञ्चालन गर्ने ।
- छ) गाउँपालिका भित्रका वजारक्षेत्रहरूमा आवश्यकता अनुसार स्विपर, डस्टविन, खाडलको व्यवस्था गर्न गाउँपालिका र वडा कार्यालयलाई व्यवस्था मिलाउने ।
- ज) गाउँपालिका क्षेत्रभित्र सबै तिरको फोहर जम्मा गरी विसर्जन गर्न डम्पिङ साइटको व्यवस्था मिलाउने ।
- झ) पूर्ण सरसफाइ, स्वच्छता र फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (Ward WASHCC)लाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।
- ञ) गाउँपालिकालाई खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणालाई दिगो बनाउँदै पूर्ण सरसफाइयुक्त गाउँपालिका सुनिश्चितताका लागि अनुसूचि-१ अनुसारका पूर्ण सरसफाइका सूचकहरू पूरा गर्नुपर्नेछ । त्यसका लागि अनुसूचि-६ अनुसारका फारमहरू भर्नुपर्नेछ ।
- ट) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता कोष (WASH fund) को छुट्टै व्यवस्थागर्ने ।
- ठ) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता उपभोक्ता समितिको क्षमता विकास गरी खानेपानी महसुल निर्धारण गर्ने गराउने ।
- ड) गाउँपालिका भित्रका सबै घरधुरीहरूले पूर्ण सरसफाइका सूचकहरू (अनुसूचि-१ अनुसारका) पूरा गरी अभ्यस्त हुनुपर्नेछ । यदि कुनै घरधुरीले पटक पटकको अनुरोधलाई अस्वीकार गरेमा टोल विकास संस्थाको सिफारिसमा वडा र गाउँपालिकाबाट उपलब्ध गराइने सेवा सुविधालाई वञ्चित गर्ने गरी वडा र गाउँकार्यपालिकामा पत्राचार गर्ने ।
- ढ) गाउँपालिकास्तरीय खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समिति (RM WASHCC)ले एउटा वास कार्यदल गठन गर्नसक्नेछ ।

५. वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (Ward WASHCC):

१. राप्ती गाउँपालिकाको प्रत्येक वडामा वडा स्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (Ward WASHCC) देहाय बमोजिम गठन हुनेछ :-

क) वडा अध्यक्ष	-संयोजक
ख) सम्बन्धित वडाबाट प्रतिनिधित्व गर्ने गाउँकार्यपालिका सदस्य	-सदस्य
ग) वडा समितिका सदस्यहरु	-सदस्य
घ)सम्बन्धित वडाका स्वास्थ्य संस्था प्रमुख	-सदस्य
ङ) वडा भित्रका सुरक्षा निकायका प्रमुख	-सदस्य
च) स्वास्थ्य, सरसफाइर फोहोरमैलाको क्षेत्रमा वडास्तरमा काम गर्ने संघ संस्थामध्ये समितिले तोकेको एक महिला सहित २ जना	-सदस्य
छ) वडा भित्रका खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता समितिहरु मध्ये समितिले तोकेको १ जना	-सदस्य
ज) वडा स्तरीय बाल सञ्जालका अध्यक्ष	-सदस्य
झ) वडास्तरीय उद्योग वाणिज्य संघ तथा वजार व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष	-सदस्य
ञ) वडा सचिव	-सदस्य सचिव

६. वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (Ward WASHCC) को काम, कर्तव्य र अधिकार

- क) वडालाई पूर्ण सरसफाईयुक्त नमूना वडा बनाउन योजना तर्जुमा गर्ने ।
- ख) वडास्तरीय खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणालाई दिगो बनाउँदै पूर्ण सरसफाईयुक्त वडा सुनिश्चित गर्न अनुसूची १ र २ (फारम नं. १ र २ लाई घरधुरी र संस्थागत) सर्भेक्षणवाट तेस्रो भेट सम्म सम्पन्न गर्ने ।
- ग) फारम नं. १ र २ को तेस्रो भेटले वडाभित्रका सबै घरधुरीहरु पूर्ण सरसफाइयुक्त भएको सुनिश्चित गरेमा फारम नं. ३ र ४ भर्न गाउँपालिका स्तरीय वास.समन्वय समितिलाई अनुरोध गर्ने ।
- घ) वडाभित्रका प्रत्येक टोल विकास संस्थाको प्रत्येक महिना बैठक वसाली टोल विकास संस्था कार्यविधिलाई कार्यान्वयन गराउने ।
- ङ) वडाभित्र रहेका स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरुबीच समन्वय गर्ने ।
- च) वडास्तरमा खानेपानी, स्वास्थ्य, सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनका क्षेत्रमा काम गर्ने संस्थाहरुको स्रोत र साधनलाई एकिकृत रुपमा परिचालन गर्ने ब्यवस्था मिलाउने ।
- छ) पूर्ण सरसफाइर स्वच्छता सम्बन्धी बानी ब्यवहार विकास गर्न वडाभित्र अभियान संचालन गर्ने ।

- ज) वडा भित्रका वजार क्षेत्रहरुमा आवश्यकता अनुसार स्विपर, डस्टवीन, खाडलको ब्यवस्था गर्ने ।
- झ) वडा क्षेत्रभित्रको फोहर जम्मा गरी विसर्जन गर्न डम्पिङ्ग साइटको ब्यवस्था मिलाउन सहजीकरण गर्ने ।
- ञ) पूर्ण सरसफाइ, स्वच्छता र फोहरमैला ब्यवस्थापनका लागि सम्वन्धित टोल विकास संस्थालाई आवश्यक सहयोग गर्ने ।
- ट) वडालाई खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणालाई दिगो बनाउदै पूर्ण सरसफाई युक्त वडा सुनिश्चितताका लागि अनुसूचि-१ अनुसारका पूर्ण सरसफाईका सूचकहरु पूरा गर्न अनुसूची-६ अनुसारका फारमहरु भर्नुपर्नेछ ।
- ठ) खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता उपभोक्ता समितिको क्षमता विकासगरी खानेपानी महसुल निर्धारण गर्ने ।
- ड) वडाभित्रका सबै घरधुरीहरुले पूर्ण सरसफाइका सूचकहरु (अनुसूचि-१) अनुसार पूरा गरी अभ्यस्त हुनुपर्ने ।
- यदि कुनै घरधुरीले पटक पटकको अनुरोधलाई अस्विकार गरेमा टोल विकास संस्थाको सिफारिसमा वडा कार्यालयबाट उपलब्ध गराइने सेवा सुविधालाई वञ्चितगर्ने गरी वडा कार्यालयलाई पत्राचार गरिनेछ ।
- ढ) वडास्तरिय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (Ward WASHCC) ले एउटा वास कार्यदल गठन गर्न सक्नेछ ।

७. टोल विकास संस्था :

प्रत्येक वडामा जनसंख्या र भूगोलको आधारमा टोल विकास संस्थाहरु गठन हुनेछन् । उक्त टोल विकास संस्थाहरु गाउँपालिकामा दर्ता हुनुपर्नेछ । टोल विकास संस्थाको संरचना, काम, कर्तव्य र अधिकार टोल विकास संस्था सञ्चालन कार्यविधि, २०७५ वमोजिम हुनेछ ।

८. सरसफाइ चौतारी :

टोल विकास संस्थाको मातहतमा रहने गरी सानो एकाईमा सरसफाइ चौतारीहरु गठन हुनेछन् । उक्त सरसफाइ चौतारीमा बढीमा बीस घर घटीमा ५ घर आवद्ध हुनेछन् ती घरधुरीहरुमध्येबाट छनौट भएका एक जना सरसफाइ चौतारी संयोजक र अन्य घरधुरीहरु सदस्यको रुपमा रहनेछन् ।

९. सरसफाइ चौतारीको काम, कर्तव्य र अधिकार :

क) प्रत्येक सरसफाइ चौतारीहरुले हप्ताको एकपटक भाँस, कुचो, बोराहरु सहित चौतारीले तोकेको स्थानमा जम्मा भई दश मिनेटको छलफल पछि बाटो घाटो, सार्वजनिक स्थलहरु र आफ्नो सरसफाइ चौतारी क्षेत्रभित्रका प्लास्टिकजन्य वस्तुहरु लगायत सिसाहरु, बोटलहरु अन्य फोहर वस्तुहरु जम्मा गरी उचित ठाउँमा विसर्जन गर्ने ।

ख) प्रत्येक सरसफाई चौतारीहरूले आफ्नो चौतारी क्षेत्रभित्रका घरधुरीहरूमा पूर्ण सरसफाइका सूचकहरू पुरा भए नभएको र सावुन पानीले हात धुने अभ्यासमा अभ्यस्त भए नभएको स्वअनुगमन गरी नभएका घरधुरीहरूलाई आवश्यक सल्लाह, सुझाव र सहायता दिने ।

ग) सरसफाई चौतारीको छुट्टै बैठक वस्नु पर्दैन हप्ताको एकपटक जम्मा भएर दश मिनेटको छलफलवाटै आवश्यक सल्लाह गर्ने ।

घ) आफ्नो सरसफाई चौतारीभित्रका सबै घरधुरीहरू, सार्वजनिक स्थलहरू, खानेपानीका संरचनाहरू, पाटी, पौवा, धारा, कुवा, इनार, मठ, मन्दिर, वन, जंगल, सामुदायिक स्थल, भवन,प्रतिक्षालय, विद्यालय, बाल शिक्षा, बाटो, नहर, कुलो, डुवा, खोल्सा आदिको नियमित सरसफाई गरिनेछ ।

ड) आफ्नो सरसफाई चौतारी भित्रका बालबालिका, वृद्ध, वयस्क लगायत आम चौतारीवासी नागरिकहरू स्वास्थ्य र सरसफाइको आनिवानीमा पूर्णरूपले अभ्यस्त भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।

१०. गाउँपालिका/वडास्तरीय खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समिति (RM/Ward WASHCC) को बैठक

क) बैठकका लागि ५१% सदस्यको उपस्थितीलाई गणपूरक संख्या मानिनेछ ।

ख) समन्वय समितिको बैठक तीन महिनामा एक पटक अनिवार्य र अन्य समय आवश्यकता अनुसार जुनसुकै समयमा पनि बस्न सकिनेछ ।

ग) समितिका पदाधिकारीले बैठक बसेको दिन गाउँपालिकाले तोके बमोजिमको बैठक भत्ता पाउने छन् ।

घ) दफा ३ (१) र दफा ५ (१) बमोजिमको गठित समन्वय समितिको बैठक सम्वन्धी व्यवस्था माथि उल्लेख उपदफा क,ख,ग बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-तीन

११. कोषको व्यवस्था

यस कार्यविधिको अधिनमा रहि खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता व्यवस्थापन कोष (वास कोष)" को स्थापना गरिनेछ । सो वास कोषमा देहाय बमोजिमको रकम हुनेछ :

क) संघीय सरकारबाट प्राप्त हुने रकम ।

ख) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने रकम ।

ग) गाउँसभाबाट कोषमा प्राप्त हुने रकम ।

घ) दातृ मुलुक, दातृ संस्था, अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय र स्थानीय गैरसरकारी संस्थाबाट कोषको नाममा सोभै प्राप्त भएको रकम,

ड) कोषलाई अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम ।

१२. कोष सञ्चालन

कोषको रकम समितिबाट राप्ती गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका कुनै क वर्गको बैंकमा खाता खोली जम्मा गरिनेछ । कोषको खाता प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुखको संयुक्त दस्तखतबाट सञ्चालन हुनेछ । कोषमा जम्मा भएको रकम देहायको कार्यको लागि मात्र खर्च गरिनेछ :-

क) गाउँपालिका स्तरीय, वडा स्तरीय, टोल स्तरीय, सरसफाई चौतारी स्तरीय, अन्य सरसफाइमा सरोकार राख्ने सरोकारवालाहरूको क्षमता विकास गर्न चेतना फैलाउन सञ्चालन गरिनेछ ।

ख) खुल्ला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणा पश्चातका अभियान तथा कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।

ग) गाउँपालिकाभित्रका बजार क्षेत्रहरूमा वार्ड वास.सि.सि.को निर्णय अनुसार सडक र सार्वजनिक स्थल सरसफाइका लागी स्वपर (कुचिकार) को ब्यवस्था गरि परिचालन गरिनेछ ।

घ) गाउँपालिका क्षेत्रलाई प्लास्टिक भोला मुक्त गाउँपालिका बनाउने अभियान संचालन गरिनेछ ।

ड) पूर्णसरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनकार्यमा संलग्न साभेदार संस्थाहरूसँग साभेदारी गरिनेछ ।

च) विपद्को कारणबाट भएको फोहोर मैला तथा प्रदुषणको विसर्जन (डिस्पोजल) गरिनेछ ।

छ) फोहोरमैला ब्यवस्थापन र पूर्णसरसफाई अभियानका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

ज) पूर्ण सरसफाई अभियान सफल बनाउन बजार क्षेत्र, विद्यालय, सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालयहरू, सार्वजनिक स्थलहरू सामुदायिक स्थल,भवन क्षेत्र आदि स्थानहरूमा फोहर जम्मा गर्ने डस्टवीन र पक्की खाडलहरूको ब्यवस्था गर्न संचालन गरिनेछ ।

झ) टोल विकास संस्थाको निर्णय बमोजिम गाउँ कार्यपालिका बैठकले अतिविपन्न घर परिवार भनी छनोट गरेका घरधुरीलाई 'पूर्णसरसफाईका सूचकहरू पुरा गराउन आवश्यक आर्थिक सहयोग उपलब्ध गराउन संचालन गरिनेछ ।

ञ) कोषको रकम फोहोरमैला ब्यवस्थापन र पूर्णसरसफाई अभियानमा बाहेकका कार्यमा खर्च गर्न पाइने छैन ।

१३. लेखापरीक्षण :

क) कोषको आम्दानी खर्चको लेखा नेपाल सरकारले अपनाएको लेखा प्रणाली बमोजिम राखिनेछ ।

ख) कोषको आन्तरिक लेखा परीक्षण यस गाउँपालिका कार्यालयको आन्तरिक लेखा परीक्षण शाखाबाट र अन्तिम लेखा परिक्षण प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-चार

१४. अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन

वास कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन, गुणात्मक उपलब्धी र दिगोपनाका लागि निरन्तर अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन तयारी गर्ने कार्यलाई संस्थागत गरिनेछ । कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्नका लागि घरायसी तथा संस्थागत तहमा समेत अनुगमन र मुल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ । अनुगमनका नीतिगत पक्ष, कार्यान्वयन विधि, बाधा अवरोध, चुनौती, अवसर, कार्य कुशलता, प्रभावकारिता तथा प्राविधिक पक्ष लगायतका विषयहरूमा केन्द्रित रहनेछ । अनुगमन मुल्याङ्कन कार्य अनुसूची २ बमोजिम हुनेछ ।

१५. पुरस्कार, सम्मान र कदर

गाउँपालिका क्षेत्रको विभिन्न तहमा, पूर्ण सरसफाई अभियान संचालनमा विशेष योगदान पुऱ्याउने व्यक्ति, समुह र संस्थाआदिलाई सम्मान एवं पुरस्कृत गर्न सकिनेछ ।

१६. संशोधन:

यस कार्यविधिलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न गाउँकार्यपालिकाले संशोधन गर्न सक्नेछ ।

१७. बचाउ तथा खारेजी:

यस कार्यविधिमा व्यवस्था भएका कुराहरू, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ तथा प्रचलित संघीय तथा प्रदेश कानून सँग बाभिएको हदसम्म स्वतः अमान्य हुनेछन् ।

अनुसूची १

दफा ४ को (ख) सँग सम्बन्धित

१. सफा तथा स्वच्छ क्षेत्र

यस चरणमा निम्न लिखित क्रियाकलाप संचालन गरिने छ :

क) दफा ३ (१) र दफा ५ (१) बमोजिमको गठित समितिहरूलाई सक्रिय गरिनेछ ।

ख) समन्वय समिति र सरोकारवालाहरूको सहभागितामा खुला दिसामुक्त क्षेत्र घोषणाको पुनरावलोकन एवं त्यस पछि संचालन गरिने क्रियाकलापहरूलाई सहयोग गर्न कार्यदल गठन गरिने छ ।

- ग) सरोकारवालाहरुको सहभागिता र सक्रियतामा गाउँपालिका र वडास्तरीय सरसफाई स्वच्छता योजना तर्जुमा गरिने छ ।
- घ) गाउँपालिका केन्द्रदेखि वडा, टोल र सरसफाई चौतारी तहमा खानेपानी, सरसफाइ, स्वच्छता सम्बन्धी मानव संसाधन विकासका लागि क्षमता विकास तालिम तथा अभिमुखीकरण गोष्ठीहरु आयोजना गरिने छ ।
- ङ) खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छतासँग सम्बन्धित विभिन्न विषयहरु चर्पीको समुचित प्रयोग, व्यक्तिगत सरसफाइ, न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग, सुरक्षित खानाको प्रयोग, सफा र स्वच्छ घर, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था एवं कार्यालय, ठोस तथा तरल फोहोरको व्यवस्थापन, ढल तथा मानव मलमुत्रीय फोहोर व्यवस्थापन, वातावरणीय सरसफाई आदिका विषयमा आम संचारको प्रयोग, अनुशिक्षण, गोष्ठी, तथा घरदैलो कार्यक्रम मार्फत जनचेतनामूलक क्रियाकलाप संचालन गरिने छ ।
- च) खानेपानी, सरसफाइतथा स्वच्छता प्रवर्द्धनको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नका लागि स्थानीय परिवेश र भाषा अनुरूप सूचना, शिक्षा र सञ्चार सामग्रीहरुको विकास र वितरण गरिनेछ ।
- छ) खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता सामग्रीहरुको ग्रामीण क्षेत्रसम्म पहुँच विस्तार गर्न निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिनेछ ।
- ज) सबै घरधुरीमा चर्पी एवं संस्थागत निकाय र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानमा शौचालयहरुको निर्माण गरी चर्पीमा सबैको पहुँच र साबुन पानी सहितको प्रयोगको सुनिश्चितता गरिने छ ।
- झ) आवश्यकता अनुसार सबै सार्वजनिक (बजार, राजमार्ग, धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थल लगायत) तथा संस्थागत शौचालयहरु प्रयोगकर्ता-मैत्री (वातावरणमैत्री, बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री, अपाङ्गता र वृद्ध-मैत्री) बनाइनेछ ।
- ञ) घरधुरी, स्थानीय संघसंस्था क्लब, समूह, समिति आदि मार्फत घरायसी चर्पी, संस्थागत तथा सार्वजनिक शौचालयहरुको नियमित मर्मत संभार र स्तरोन्नती गरी स्वच्छता कायम गरिने छ । बालबालिकाको दिसालाई सुरक्षित विसर्जन गरिनेछ ।
- ट) व्यक्तिगत स्वच्छता एवं साबुन पानीले हात धुने व्यवहारको विकासका लागि घर, संस्थागत निकाय, सार्वजनिक शौचालय, होटेल, क्यान्टिन आदिमा साबुन पानी सहित हात धुने स्थानको निर्माण सम्बन्धित जिम्मेवार पक्षले गर्नुपर्नेछ ।
- ठ) समुदाय परिचालन, आम संचार, सूचना, शिक्षा, सञ्चार सामग्रीहरु मार्फत घरघर, टोलटोल र संस्थाहरुमा खाना खानु अघि, बच्चालाई खाना खुवाउनु भन्दा अघि, दिसा गरेपछि, बच्चाको दिसा धोएपछि, फोहोर तथा विषादी आदि छोए पछि साबुन पानीले हात धुने लगायत थप व्यक्तिगत स्वच्छता प्रवर्द्धन सम्बन्धी ज्ञान, अभ्यासको प्रचार प्रसार र प्रदर्शनी गरिनेछ ।
- ड) महिलाहरुको महिनावारीलाई प्राकृतिक प्रकृत्याका रुपमा लिदै यसको स्वच्छता र व्यवस्थापनको लागि घरायसी, विद्यालय तथा संस्थागत निकायमा महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि स्यानीटरी प्याड वा अन्य

साधनहरूको सफाई एवं सुरक्षित बिसर्जन सम्बन्धी ज्ञानको प्रचार प्रसार गरिनेछ । समुदाय,विद्यालय, संस्थागत निकाय तथा सार्वजनिक शौचालयहरूमा स्यानिटरीप्याड वा अन्य साधनहरूको सरफाइ एवं बिसर्जन गर्ने वैज्ञानिक व्यवस्था गरिनेछ ।

ढ) सरोकारवालाहरूसँग समन्वय र सहकार्यमा सबै घरधुरी, संस्थागत निकाय, सार्वजनिक स्थानहरूमा खानेपानी आयोजना निर्माण तथा पुर्नस्थापना र मर्मत सम्भार गरी आधारभूत स्तरको खानेपानीको पहुँच सुनिश्चित गरिने छ ।

ण) सुरक्षित खानेपानीमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको समेत पहुँच सुनिश्चित गरी खानेपानी आयोजना र यसका स्रोतहरू मुहान, ईनार, ह्यान्डपम्प, कुवा, वर्षातको पानी संकलन ट्यांकी आदिको संरक्षण गरी सरसफाइर स्वच्छताका विभिन्न वैज्ञानिक उपायहरू अवलम्बन गरी कायम गरिनेछ ।

त) घरायसी, संस्थागत तथा सार्वजनिक स्थानहरूमा पानीको सुरक्षित व्यवस्थापनका लागि ज्ञान, सीप, अभ्यास सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ । निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा घरायसी, संस्थागत, सामुदायिक स्तरमा पानी प्रशोधन, शुद्धीकरण सम्बन्धी सामग्रीहरूको बजारीकरण गरी कुनै विधि (फिल्टर, सोडिस, उमाल्ने, क्लोरिनेशन वा अन्य)को छनौट गर्ने अवसर उपलब्ध गराइनेछ ।

थ) समुदाय परिचालन र आम सञ्चार क्षेत्रद्वारा घरायसी तहमा खाना प्रयोग सम्बन्धी सुरक्षित व्यवहार जस्तै खाना राम्ररी पकाएर खाने, बासी खाना नखाने, खाएमा आवश्यक तापक्रम तथा शुद्धता कायम गरी खाने, फलफूल तथा काचै खाने खाद्यान्न राम्ररी धोएर सफा गरी खाने आदि बानी व्यवहारको विकास गरिनेछ ।

द) सम्बन्धित सरकारी, गैर सरकारी संस्था, उपभोक्ता संस्था, नागरिक समाज आदिको संयुक्त टोली मार्फत संस्था, विद्यालय, होटल, रेस्टुरा, क्यान्टिन, होस्टेल आदिमा प्रयोग हुने खाना, खाना पकाउने तथा खाने भाँडाको सरसफाइ र स्वच्छता कायम गर्नका लागि प्रभावकारी अनुगमन गरिनेछ ।

ध) घरायसी एवं संस्थागत तहमा महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, सामाजिक परिचालक एवं पूर्ण सरसफाई स्वयंम सेवकहरू मार्फत घरायसी सरसफाईको महत्व, घर तथा संस्थाभित्र बाहिर सरसफाइ, भान्सा तथा गोठको सरसफाई पशुपंक्षीको व्यवस्थापन, ठोस फोहोर संकलन, वर्गीकरण, त्यसको पुनः प्रयोग जस्ता कार्यहरू गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

न) घरायसी तथा संस्थागत निकायबाट निस्कासन भएको फोहोर पानीको व्यवस्थापन तथा प्रयोग सम्बन्धी ज्ञान, सीप सम्बन्धमा प्रशिक्षण तथा अभिमुखीकरण र प्रचारप्रसार गरिनेछ ।

प) निजी तथा सहकारी क्षेत्रसँगको सहकार्य र समन्वयमा घरायसी, सामुदायिक तथा संस्थागत तहमा ठोस (कुहिने र नकुहिने) तथा तरल फोहोर व्यवस्थापनका लागि स्थानीय परिवेशमा उपयुक्त हुने प्रविधिको सिफारिस गर्नुका साथै आवश्यकता अनुसार निर्माण, व्यवस्थापन र संचालन गरिनेछ ।

फ) घर, संस्था, कार्यालय, सामुदाय, सार्वजनिक स्थान आदिमा रहेको शौचालयको खाल्डो/सेप्टिक ट्याङ्की भरिएपछि त्यहाँको मानव मलमुत्रीय फोहोरको उपचार गरी सुरक्षित स्थानमा विसर्जन गर्न स्थानीय स्तरमा संचालन गर्न सकिने प्रविधिको बजारीकरण गरी प्रयोग र संचालनमा ल्याइनेछ ।

ब) टोल विकास संस्था, सरसफाई चौतारी, क्लब, समिति आदिद्वारा सामुदायिक तथा सार्वजनिक सम्पत्ति, गाउँ, नगर, टोल, बाटोघाटो, चौतारा, पाटीपौवा आदिको सरसफाइगरी सामुदायिक स्वच्छता प्रवर्द्धनमा सघाउ पुऱ्याइनेछ ।

भ) गाउँपालिका क्षेत्रमा ठोस तथा तरल फोहोरमैलाको उचित संकलन, वर्गीकरण, ढुवानी, प्रशोधन, पुनः प्रयोग र अन्तिम निस्कासनको एकीकृत व्यवस्थापनका लागि स्थानिटरी ल्याण्डफिल साइटको निर्माण गर्न पहल गरिनेछ ।

म) अस्पताल, उद्योगधन्दा तथा कलकारखानाबाट निस्कने ठोस तथा तरल फोहोर सोहि हाताभिन्न सुरक्षित स्थानमा नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार व्यवस्थापन गरी अन्तिम विसर्जनका लागि हाताबाहिर निस्कासन गर्न दिइनेछ ।

य) नगर एवं नगरोन्मुख क्षेत्रका घरायसी, संस्थागत, सार्वजनिक स्थानलाई ध्यानमा राखी व्यवस्थित ढल प्रणालीको निर्माण गर्नका लागि योजना तर्जुमा गरिनेछ ।

र) दीर्घकालीन रूपमा गाउँपालिका क्षेत्रमा वधशालाहरुको निर्माण, वधशालाको सरसफाइगर्ने कार्ययोजना बनाई त्यस क्षेत्रबाट संचालित फ्रेसहाउस र त्यसबाट निस्कने फोहोरको व्यवस्थापन गर्न सम्बन्धित व्यवसायीहरुलाई नै गर्न लगाइनेछ ।

ल) गाउँ कार्यपालिकाले आफ्नै लगानीमा स्वच्छ, खानेपानी फिल्टर उद्योग तथा बजारीकरण गर्ने कार्य संचालनमा ल्याउनेछ ।

माथि उल्लेखित क्रियाकलापहरु सम्पन्न भए पश्चात् अनुसची-१ को बुँदा नम्बर ४ बमोजिम स्व-घोषणा, अनुमोदन तथा प्रमाणीकरण गर्न सकिनेछ ।

२. पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र

क) पूर्ण सरसफाई अभियान अन्तर्गत कुनै पनि क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छता क्षेत्र घोषणा र कायम गरी सकेपछि निरन्तर रूपमा तपसिलमा उल्लेखित पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्रियाकलापहरू संचालन गरिनेछ ।

क) सफा र स्वच्छता क्षेत्र चरणमा संचालित योजना, कार्यक्रम, क्रियाकलापहरूको पुनरावलोकन गरिनेछ । र आवश्यकता अनुसार सुधारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

ख) घर, संस्था, शौचालयबाट ढल प्रणाली वा कुनै माध्यम मार्फत निश्चित स्थानमा सुरक्षित तरिकाले मानव मलमूत्रीय फोहोर (Faecal Sludge) निस्कासन तथा संकलन गरिनेछ । यसरी संकलित मानव मलमूत्रीय फोहोर तथा फोहोरपानीलाई उपयुक्त प्रविधि मार्फत प्रशोधन गरी त्यहाँबाट निस्केका (Products) वस्तुहरू लाई घरायसी सरसफाइ, कृषि वा अन्य क्षेत्रमा पुनःप्रयोगमा जोड दिइनेछ । निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरी यस्तो कार्यलाई अभि प्रभावकारी बनाइनेछ ।

ग) घर, संस्था, कार्यालयमा प्रयोग तथा पुनःप्रयोग हुन नसकेको ठोस फोहोरमैलालाई स्रोतबाट सिधै संकलन गरी स्यानिटरी ल्याण्डफिल्डमा सुरक्षित रूपमा स्थानान्तरण, प्रशोधन एवं विसर्जनको व्यवस्था गरिनेछ ।

घ) स्थानीय निकाय र सरोकारवालाहरूको समन्वयमा आकासे पानी संकलन गरी प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

ङ) गाउँउन्मुख बस्ती तथा गाउँ क्षेत्रमा फोहोरपानी तथा सतही ढलको व्यवस्था गरिनेछ ।

च) नदीनालाको सरसफाइ, पार्क निर्माण तथा हरियाली प्रवर्द्धनमा जोड दिइनेछ ।

छ) सरोकारवालाहरूसँगको समन्वयमा अस्पताल एवं औद्योगिक तथा कलकारखानाबाट उत्पादित जोखिमयुक्त फोहोरमैलाको सुरक्षित विसर्जन गरिनेछ ।

ज) सरोकारवालाहरूको समन्वयमा प्रयोगकर्ता-मैत्री उच्च गुणस्तरका खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताका सुविधाहरू प्रवर्द्धन र विकास गरी पूर्ण सरसफाइउन्मुख क्षेत्र निर्माणमा केन्द्रित रहन समुदाय परिचालनका क्रियाकलापहरू संचालन गरिनेछ ।

ख) पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरू

- प्रयोगकर्ता-मैत्री गुणस्तरीय चर्पी निर्माण भएको ।
- नेपाल गुणस्तर मापदण्ड अनुसारको पिउने पानीमा सबैको पहुँच भएको ।
- ग्रामीण तथा छरिएका वस्तीमा मानव मलमूत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टिक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको ।
- गाउँ र नगरोन्मुख क्षेत्रमा प्रशोधन सहितको व्यवस्थित ढल निर्माण भएको ।
- ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थापनका लागि आवश्यकता अनुसार स्यानिटरी ल्याण्ड फिल्ड साइटको निर्माण गरी संचालनमा रहेको ।
- वस्ति र वस्तीउन्मुख क्षेत्रमा सम्भव भए सम्म फोहोरमैलाको कम उत्पादन, पुनःप्रयोग र रिसाइकल गर्ने व्यवस्था भएको ।
- आकासे पानी संकलन र उपयोग गरेको ।
- नदीनाला, पोखरी, ताल तलैयाको पानीको प्राकृतिक गुणस्तर कायम राखेको ।

- वस्ती, टोल वरपर यथोचित हरियाली र पार्क निर्माण भएको ।

३. सफा र स्वच्छ अवस्था एवं पूर्ण सरसफाईका सूचकहरू

पूर्ण सरसफाई अभियान अन्तर्गत सफा र स्वच्छ क्षेत्र एवं पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्रको स्व-अनुगमन वा प्रमाणीकरणका लागि अनुगमन गर्दा निम्न लिखित सूचकहरूलाई आधार मानी उक्त क्षेत्रको अवस्थाको लेखाजोखा, घोषणा एवं प्रमाणीकरणको अनुमोदन प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ ।

क) पूर्ण सरसफाई एवं सफा र स्वच्छ अवस्था क्षेत्र घोषणा चरणका सूचकहरू ।

तल दिइएका ७ वटा मुख्य सूचकहरू अध्ययन अनुगमन गरी सो हाँसिल भएको पाईएमा कुनै क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ एवं पूर्ण सरसफाईयुक्त क्षेत्र भनी स्व-घोषणा वा प्रमाणीकरण गर्न सकिनेछ ।

१. योजना तर्जुमा तथा व्यवस्थापन

गाउँपालिका स्तरमा वास गठन भएको र उक्त समितिको निर्णय मार्फत क्रियाकलाप संचालन भएको ।

WASH Plan तर्जुमा भएको ।

क्षमता विकासको लागि तालिमहरू सञ्चालन गरिएको।

२. चर्पीको समुचित प्रयोग

- प्रत्येक घरधुरी, संघसंस्था र आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक स्थानहरूमा चर्पी निर्माण भई प्रयोग भएको।
- साबुन पानी सहितको सुरक्षित, सफा चर्पी भएको।
- खुला ठाउँमा दिसा नभेटिएको।
- संघसंस्थाका र सार्वजनिक शौचालय प्रयोगकर्तामैत्री भएको।

३. व्यक्तिगत सरसफाइ

- प्रत्येक घरले उपयुक्त स्थानमा साबुन पानी सहितको हात धुने स्थान बनाएको ।
- घर, विद्यालय,संघसंस्था र सार्वजनिक शौचालयहरूमा साबुन पानीले हात धुने सुविधा (स्थान र साबुन पानी) भएको।
- घर, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था, कार्यालयहरूमा साबुन पानीले हात धुने, महिलाको मासिक धर्म व्यवस्थापन लगायतका व्यक्तिगत सरसफाई सम्बन्धी ज्ञान र अभ्यास भएको।
- व्यक्तिगत सरसफाइमा ध्यान पुऱ्याएको (समुदायका सदस्य, विद्यालयका विद्यार्थी/शिक्षक/कर्मचारी,होटेल र रेष्टुराँका कर्मचारी/व्यवस्थापक समेत) ।

४. सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग

- आधारभूत स्तरको खानेपानीमा सबैको पहुँच भएको।
- खानेपानी प्रणालीबाट सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध नभएको अवस्थामा घरायसी, विद्यालय, संघसंस्थामा पानी शुद्धीकरणका कुनै एक विधिको प्रयोग गरेर मात्र पानी पिउने गरेको।
- घरायसी पानी शुद्धीकरणका आवश्यक सामग्रीहरू स्थानीय बजारमा उपलब्ध भएको।

५. सुरक्षित खानाको प्रयोग

- घरको भान्सा, होटेल, क्यान्टिन तथा रेस्टुरेन्ट सफा रहेको र बासी तथा सडेगलेको खाना नखाने/नबेच्ने गरेको ।
- खाना पकाउने र खाने भाँडा सफा हुनुका साथै खानेकुरा र पिउने पानी छोपेर राखेको।
- फलफूल तथा खानेकुराहरु राम्रोसँग सफा गरेर एवं पकाएर, तताएर खाने, खुवाउने गरेको।
- सुरक्षित खानाको अनुगमनका लागि कार्यदल गठन गरी कम्तीमा चौमासिक रुपमा अनुगमन हुने गरेको।

६. घरायसी एवं संस्थागत सरसफाइ

- घर, विद्यालय, संघसंस्थाभित्र तथा बाहिर सफा रहेको।
- विद्यालय, संघसंस्था र सार्वजनिक शौचालयहरुमा महिनावारीमा प्रयोग गरिएका स्यानिटरी प्याड वा अन्य साधनहरुको सफाई एवं विसर्जन गर्ने वैज्ञानिक व्यवस्था भएको।
- घर आँगन एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने र नकुहिने फोहोरको समुचित व्यवस्थापन गरेको । घर एवं विद्यालय, संघसंस्थाबाट निस्कने फोहोरपानीको सुरक्षित निस्कासन भएको।
- अस्पताल, उद्योग, कलकारखानाबाट निस्केको फोहोरको सुरक्षित संकलन, निस्कासन तथा विसर्जन सोही संस्थाले गर्ने गरेको ।
- उपयुक्त तरिकाले पशुपंक्षीको गोठ तथा खोर र मलमूत्र व्यवस्थापन गर्ने गरेको ।
- भान्सा कोठामा हावा ओहोरदोहोर हुने उचित व्यवस्था तथा धुँवा रहित चुल्होको प्रयोग भएको ।

७. वातावरणीय सरसफाइ

- गाउँ, टोल, नगर एवं सडक, चौतारा आदि सार्वजनिक स्थानहरुको सरसफाईको लागि सरसफाई समिति गठन भएको ।
- घरायसी एवं संस्थागत तहमा ठोस तथा तरल फोहोर (मानव मलमूत्र वाहेक) व्यवस्थापनको आवश्यकता अनुसार उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको (पक्की वाटरशील चर्पी र व्यवस्थित सेप्टिक ट्याकमा जोडिएको) ।
- मानव मलमूत्रको व्यवस्थापनको हकमा व्यवस्थित सेप्टिक ट्याकीमा जोडिएको पक्की वाटरशील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको ।
- वस्ती वा वस्तीउन्मुख क्षेत्रबाट निस्कने फोहोरमैला (ठोस तथा तरल) को उचित व्यवस्थापन भएको ।
- वस्ती र वस्तिउन्मुख क्षेत्रमा ठोस फोहोरमैलाको व्यवस्थापनको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल साइटको पहिचान गरी निर्माणका योजना तर्जुमा भएको ।
- व्यवस्थित ढल प्रणाली (मानव मल मूत्रीय फोहोरको व्यवस्थापन वा वैज्ञानिक फोहोरपानी प्रशोधन प्रणाली) को योजना तर्जुमा भएको ।

४. स्व-घोषणा, अनुमोदन तथा प्रमाणीकरण

क) पूर्णसरसफाई अभियानलाई निरन्तर रुपमा संचालन गर्दै जाँदा गाउँपालिकाले सरसफाईका क्रियाकलापहरुको स्व-अनुगमन, अवलोकन, मूल्याङ्कन एवं स्तरोन्नती कार्यलाई निरन्तर रुपमा संचालन गर्ने छ ।

ख) पूर्ण सरसफाई अभियान संचालन गर्ने क्रममा अनुसूची -३ (क) को बुँदा नम्बर २ चर्पीको समुचित प्रयोगका सूचकहरु पूरा गर्न खुला दिशा मुक्त घोषणा कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु पर्नेछ । खुल्ला दिशामुक्त घोषणा प्रमाणीकरण अनुसूची ३ अनुगमनका सूचकहरु र प्रमाणीकरण गर्ने आधारमा रही प्रमाणीकरण गर्नुपर्नेछ ।

ग) खुला दिशामुक्त घोषणा पछि कुनै वडामा सञ्चालित पूर्ण सरसफाईका सफा र स्वच्छ क्षेत्रका क्रियाकलापहरु पूरा गरेपछि सम्बन्धित वडा समिति वा कार्यदलले उक्त क्षेत्रको अनुगमन गरी सफा र स्वच्छ क्षेत्रका उल्लिखित

सूचकहरु पूरा भएको अवस्थामा आफ्नो क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्रका रूपमा स्व-घोषणा गर्नुभन्दा अगाडि अनुसूची -६ र ७ अनुसारको फारमहरु र स्टीकर तयार गरी प्रत्येक घरधुरीमा टाँस गर्ने र भर्ने कार्य गर्नेछ, र स्व-घोषणा गर्न सक्नेछ । यसरी सफा र स्वच्छ घोषणा गरिए पछि त्यस क्षेत्रलाई गाउँपालिका स्तरीय समितिबाट अनुगमन तथा अवलोकन गराई सफा र स्वच्छ क्षेत्रका रूपमा प्रमाणीकरण गराउन सकिनेछ । गाउँपालिका स्तरीय समितिको प्रमाणीकरण पश्चात वडाले आफ्नो कार्यालयमा पनि अनुसूची -७ अनुसारको हरियो स्टीकर टाँस पाउनेछ ।

घ) कुनै पनि वडामा संचालित पूर्ण सरसफाई अभियानका क्रियाकलापहरुको स्व-अनुगमन तथा अनुगमन गर्दा माथि उल्लिखित सफा र स्वच्छ क्षेत्रका सम्बन्धित सूचकहरुलाई आधार मानी सफा र स्वच्छ अवस्था कायम भए वा नभएको सुनिश्चितता गरिनेछ । सबै वडा सफा र स्वच्छ एवं पूर्ण सरसफाइयुक्त क्षेत्र कायम भएपछि कमश गाउँपालिका क्षेत्रलाई सोही प्रकृत्या अनुरूप सफा र स्वच्छ एवं पूर्ण सरसफाइयुक्त क्षेत्र स्व- घोषणा तथा अनुमोदन एवं प्रमाणीकरण गरिनेछ ।

ड) यदि कुनै वडाले त्यसको कुनै वस्ती वा टोललाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र वा पूर्ण सरसफाई उन्मुख क्षेत्र प्रमाणीकरण गराउन औपचारिक अनुरोध गरेमा गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी, सरसफाइ तथा स्वच्छता समन्वय समितिले ७ दिन भित्र अनुगमन कार्यदल गठन गरी सम्बन्धित निकाय वा क्षेत्रमा अनुगमनका लागि खटाउने छ । उक्त अनुगमनमा खटिएको टोलीले अनुसूची - ३ (क) मा उल्लेख गरिएका पूर्ण सरसफाईका सूचकहरु समेटिएको सूचना संकलन फाराम तथा कार्यविधि अनुसार अवलोकन, छलफल, आवश्यक सूचना संकलन गरी उक्त क्षेत्रलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र एवं पूर्ण सरसफाईयुक्त वडा प्रमाणीकरण गर्न उपयुक्त छ/छैन ठोस राय सहितको प्रतिवेदन गाउँपालिका स्तरीय समन्वय समितिमा पेश गर्नेछ । प्रतिवेदन पेश गरेको मितिले बढीमा ७ दिनभित्र समितिको बैठक बसी सफा र स्वच्छ एवं पूर्ण सरसफाई युक्त क्षेत्र प्रमाणीकरण गर्न योग्य भए नभएको जानकारी गराउदै औपचारिक घोषणा कार्यक्रमको आयोजना गर्न जानकारी गराउनेछ । यदि योग्य नभएमा सम्बन्धित समन्वय समितिलाई सफा र स्वच्छ क्षेत्र हाँसिलका लागि गर्नु पर्ने क्रियाकलापहरुको सुभाव सहित पत्राचार गर्नु पर्नेछ । सूचकहरु पूरा गरेको अवस्थामा सफा र स्वच्छ क्षेत्र अनुमोदन एवं कायम गर्न सकिने पत्राचार गर्नु पर्नेछ ।

च) स्वघोषणा गर्दा वा अनुमोदन गर्दा सो सम्बन्धी सूचक पूरा गरेको प्रमाण-पत्र उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । कुनै क्षेत्रमा सफा र स्वच्छ क्षेत्रका सूचकहरु पूरा गरी अनुमोदन वा स्वघोषणा भएपछि वा संगसंगै पूर्ण सरसफाइउन्मुख क्रियाकलापहरु संचालन गरिनेछ । पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी माथि उल्लिखित क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरेर बुँदा २ (ख)का सूचकहरु हाँसिल गरे पश्चात् उक्त क्षेत्रलाई पूर्ण सरसफाई उन्मुख अवस्थाका रूपमा स्व-घोषणा गर्नुका साथै प्रमाणीकरण गर्न सकिनेछ । साथै सफा र स्वच्छ क्षेत्र जस्तै स्व-अनुगमन, अनुमोदन, स्व-घोषणा तथा प्रमाणीकरण प्रकृत्या अवलम्बन गरिनेछ ।

अनुसूची-२
दफा ८ सँग सम्बन्धित

अनुगमन विधिहरु :

१ स्व-अनुगमन : सरसफाई अभियान सरसफाई चौतारी तहदेखि गाउँपालिका तहसम्म आफूले गरेका कामहरु र कार्यक्रमका उपलब्धिहरुलाई कार्यान्वयनकर्ता संस्था स्वयंले गर्ने गरी सम्बन्धित सरोकारवालाहरुको सहभागितामा अर्ध वार्षिक स्व-अनुगमन गरिनेछ ।

२ संयुक्त अनुगमन : विभिन्न तहका समन्वय समिति, सहयोगी निकाय, सञ्चारकर्मी, नागरिक समाज, राजनीतिक दल, शिक्षक, विज्ञ तथा लाभान्वित समुदाय आदि सम्मिलित समूहबाट संयुक्त रुपमा अनुगमन गरिनेछ । यस्तो अनुगमन एक तह माथिको समन्वय समितिबाट वर्षमा कम्तिमा १ पटक गरिनेछ ।

३ प्रभाव अध्ययन : पूर्ण सरसफाइका क्रियाकलापहरुको प्रभावका सम्बन्धमा टोल विकास संस्था, वडा कार्यालय, गाउँपालिका र जिल्लाले मातहतका क्रियाकलापहरुको प्रभाव अध्ययन तथा मूल्याङ्कन गर्नेछ ।

४ प्रतिवेदन, अभिलेखीकरण र व्यवस्थापन : सरसफाइ प्रवर्द्धन र प्राप्त उपलब्धिको प्रतिवेदन तयारी र अभिलेखीकरण प्रयोजनका लागि तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणालीको उपयुक्त संरचना र विधि अपनाइनेछ । यसका लागि गाउँपालिका तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापन गाउँपालिका स्तरमा गरिनेछ । वडाका समन्वय समितिले नियमित रुपमा आफ्नो वडा क्षेत्रभित्र रहेका घरपरिवार, संस्था र सार्वजनिक स्थानमा प्रयोगमा रहेका चर्पी/शौचालयको विवरण, खानेपानी सेवाको पहुँच, हात धुने स्थानको व्यवस्था, फोहोरमैला व्यवस्थापन लगायतका अन्य सान्दर्भिक विषयहरु समावेश गरी तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक गरी अभिलेखीकरण गर्नु पर्नेछ । यस प्रकारको सूचनाको अभिलेखीकरण गर्दा उक्त विषयसँग सम्बन्धित बानी व्यवहारका पक्षहरु, राम्रा सिकाई तथा अभ्यासहरु र सफलताका अनुभवहरु समेत समावेश गर्नु पर्नेछ :

क) वडा स्तरीय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिले सरसफाइसँग सम्बन्धित मात्रात्मक तथा गुणात्मक अभिलेख समेटेर प्रतिवेदन तयार गरिनेछ ।

ख) वडा स्तरीय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिले सरसफाइसँग सम्बन्धित मात्रात्मक तथा गुणात्मक अभिलेख समेटेर प्रतिवेदन तयार गरी वार्षिक रुपमा वैशाख १५ गतेसम्म गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिलाई पेश गरिनेछ ।

ग) गाउँपालिका स्तरीय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिद्वारा वडास्तरबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरु संकलन र प्रशोधन गरी समग्र गाउँपालिकाको प्रतिवेदन तयार गरी व्यवस्थित अभिलेखीकरण गर्नेछ । यस्तो प्रतिवेदन वार्षिक रुपमा आसाढ मसान्तभित्र जिल्ला स्तरीय खानेपानी सरसफाई तथा स्वच्छता समन्वय समितिमा पेश गरिनेछ ।

अनुसूची-३
सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी

(क) कार्य संचालन तह

क्र.स.	सरोकारवालाहरु	कार्यक्षेत्र
१	व्यक्ति	<ul style="list-style-type: none"> • चर्पीको समुचित प्रयोग, सरसफाइ, मर्मत सम्भार, व्यक्तिगत सरसफाइगर्ने । • स्वस्थकर बानी व्यवहार अवलम्बन गर्ने । • घर आँगनको सरसफाइगर्ने । • सरसफाई प्रति सचेत नागरिकको रुपमा सार्वजनिक दायित्व निर्वाह गर्ने ।
२	घरपरिवार	<ul style="list-style-type: none"> • चर्पीको निर्माण, समुचित प्रयोग, सरसफाइर मर्मत सम्भार गर्ने । • सरसफाई सम्बन्धी सामाजीकरण गर्ने । • पानी र खानाको स्वच्छता कायम राख्ने । • घर आँगन र वरिपरिको सरसफाइर बगैचा व्यवस्थापन गर्ने । • स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि परिवारका सदस्य र छिमेकीलाई अभिप्रेरणा गर्ने । • घरधुरीबाट निस्कने फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने ।
३	विद्यालय, विश्व विद्यालय, महाविद्यालय तथा अनुसन्धान संस्थाहरु	<ul style="list-style-type: none"> • सरसफाइका विषयवस्तुलाई पाठ्यपुस्तकमा समावेश गर्ने । • पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने । • विद्यार्थी बाल क्लव गठन तथा सक्रियता गराउने । • बालमैत्री, लैङ्गिकमैत्री चर्पी, यूरिनल तथा खानेपानी सुविधा निर्माण, प्रयोग, सरसफाई तथा मर्मत सम्भार गर्ने । • पानीको स्वच्छता कायम राख्ने । • वरिपरिको सरसफाई कायम राख्ने । • स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि विद्यार्थी र समुदायलाई अभिप्रेरणा गर्ने • फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने । • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग गर्ने । • समुदाय तथा अध्ययनकर्ताहरुका लागि सरसफाई सिकाइ केन्द्रका रुपमा विकास हुने अनुसन्धान र विकासका क्रियाकलापहरु संचालन गर्ने । • सफा र स्वच्छ विद्यालय तथा कलेज प्रवर्द्धन गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने ।
४	गाउँ टोल	<ul style="list-style-type: none"> • पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी कार्ययोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्ने । • गाउँ टोल समूहको गठन तथा सक्रिय गराउने । • प्रयोगकर्ता-मैत्री सरसफाई सुविधाको स्तरोन्नती र मर्मत सम्भार गर्ने । • खानेपानीको मुहान संरक्षण, पानीको शुद्धीकरण र स्वच्छता कायम राख्ने । • गाँउ टोल र वरिपरिको सरसफाई कायम राख्ने । • सार्वजनिक शौचालयको निर्माण, व्यवस्थापन, सरसफाई र मर्मत सम्भार गर्ने । • स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि घरधुरी र नागरिक समुदायलाई अभिप्रेरणा गर्ने । • फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने । • वृक्षारोपण, हरियाली पार्क, बगैचा, चौताराको निर्माण र संरक्षण गर्ने । • सफा र स्वच्छ गाँउ टोल विकास गरी नमुनाको रुपमा प्रस्तुत हुने ।

५	उपभोक्ता समितिहरू (खानेपानी सरसफाइ, व्यवस्थापन समिति, तथा बजार वन व्यवस्थापन समिति)	<ul style="list-style-type: none"> • लक्षित समूह, संगठन समुदायलाई संगठित, सूसुचित र सक्रिय बनाउने । • नीति नियम, आचार संहिता तर्जुमा गर्ने र गराउने । • स्थानीय स्रोत साधन परिचालन गर्ने । • अवस्था विश्लेषण, तथ्याक संकलन गर्न सहयोग पुर्याउने । • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुर्याउने । • अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुर्याउने । • सरोकारवालाहरू तथा समन्वय समितिसँग समन्वय गर्ने । • सुविधाहरूको मर्मत, सरसफाइ र व्यवस्थापनमा सहयोग पुर्याउने ।
६	पशुवधशाला सञ्चालक	<ul style="list-style-type: none"> • उचित स्थानमा वधशाला निर्माण गर्ने । • वधशालाको सरसफाइ र त्यहाँबाट निस्केको फोहोर व्यवस्थापन गर्ने । • मासुको स्वच्छता कायम राख्ने ।
७	सरकारी, गै.स.स. र निजी कार्यालय लगायत सबै	<ul style="list-style-type: none"> • प्रयोगकर्ता-मैत्री चर्पी, यूरिनल तथा खानेपानी सुविधा निर्माण, प्रयोग तथा मर्मत सम्भार गर्ने । • पानीको स्वच्छता कायम राख्ने । • वरिपरिको सरसफाइ कायम राख्ने । • स्वच्छकर बानी व्यवहार विकासका लागि कर्मचारी र सेवाग्राहीलाई अभिप्रेरणा गर्ने । • फोहोरमैलाको वर्गीकरण र समुचित व्यवस्थापन गर्ने । • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुर्याउने । • सफा र स्वच्छ कार्यालय प्रवर्द्धन गरी नमूनाको रूपमा प्रस्तुत हुने ।
८	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका र स्वास्थ्य कार्यकर्ता	<ul style="list-style-type: none"> • प्राविधिक ज्ञान, सीप र सचेतना विस्तार गर्ने । • सामुदायिक सशक्तिकरण र सक्रियतामा वृद्धि गर्ने । • अभिमुखीकरण र ट्रिगरिङ्ग गर्ने । • अवस्था विश्लेषण, तथ्याक संकलन गर्न सहयोग पुर्याउने । • सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालनमा सहजीकरण गर्ने । • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुर्याउने । • सफा र स्वच्छ आनीवानी प्रदर्शन गरी नमूनाका रूपमा प्रस्तुत हुनुपर्ने अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुर्याउने ।
९	शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ	<ul style="list-style-type: none"> • जीवन उपयोगी ज्ञान, सीप, अभ्यास र सचेतना विस्तार गर्ने । • विद्यार्थी, विद्यालय परिवार र समुदायको सशक्तिकरण र सक्रियता वृद्धि गर्ने । • अभिमुखीकरण र तालिम सञ्चालन गर्ने । • अवस्था विश्लेषण, सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालनमा सहजीकरण गर्ने । • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुर्याउने अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुर्याउने । • सफा र स्वच्छ विद्यालय प्रवर्द्धन गरी नमूनाको रूपमा प्रस्तुत हुने ।
१०	विद्यार्थी, बाल क्लव	<ul style="list-style-type: none"> • विद्यालय सेवा क्षेत्रभित्र सरसफाइ क्यालेन्डर बनाइ कार्यक्रम संचालन गर्ने । • सरसफाइका सुविधाहरू एवं कक्षा कोठा र वरिपरिको वातावरणीय सरसफाइ गर्ने । • तथ्याक संकलन, सचेतनामूलक कार्यक्रम संचालनमा सहभागी हुने । • अविभावकहरूलाई सरसफाइ प्रवर्द्धन गर्न अभिप्रेरित गर्ने ।

		<ul style="list-style-type: none"> • अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने । • सफा र स्वच्छ विद्यालय प्रवर्द्धन गरी नमूनाको रूपमा प्रस्तुत हुने ।
११	स्थानीय क्लव र समूह	<ul style="list-style-type: none"> • प्राविधिक ज्ञान, सीप र सचेतना विस्तार गर्ने । • सामुदायिक सशक्तिकरण र सक्रियता वृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने । • अभिमुखीकरण र ट्रिगरिङ्ग गर्न सहयोग पुऱ्याउने । • अवस्था विश्लेषण, तथ्याक संकलन गर्न सहयोग पुऱ्याउने । • सचेतनामूलक कायकम संचालनमा सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने । • विपद्को समयमा खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतना र सामग्री वितरणमा सहयोग पुऱ्याउने । • अनुगमन र सहजीकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउने ।
१२	वित्तीय संस्था तथा सहकारी	<ul style="list-style-type: none"> • सरसफाई सामग्री उत्पादन तथा बजारीकरणमा सहयोग र लगानी गर्ने । • सहूलियत व्याँज दरमा ऋण प्रदान गर्ने । • सामग्रीहरूको बजारीकरण र वितरण गर्ने ।
१३	संचारकर्मी तथा नागरिक समाज	<ul style="list-style-type: none"> • सन्देशमूलक सामग्रीहरूको प्रचार प्रसार गर्ने । • अध्ययन, अवलोकन र सफल कथाहरूको प्रचार प्रसार गर्ने । • अनुगमन र पैरवी गर्ने ।
१४	निजी क्षेत्रका व्यवसायी र मठ मन्दिर सञ्चालक आदि	<ul style="list-style-type: none"> • सरसफाई सामग्री उत्पादन तथा बजारीकरणमा सहयोग र लगानी गर्ने । • फोहोरमैलाको वर्गीकरण र व्यवस्थापन गर्ने । • कार्यस्थल र सेवाको सरसफाइर स्वच्छता कायम गर्ने । • सरसफाई तथा स्वच्छता अभियानमा कर्मचारी, संगठन र निकायहरूलाई परिचालन गर्ने ।

(ख) नीति निर्माण तथा समन्वय तह :

क्र. सं.	सरोकारवालाहरु	कार्य क्षेत्र
१	गाउँपालिका	<ul style="list-style-type: none"> • रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजना तर्जुमा गर्न सहयोग र कार्यान्वयन गर्ने । • बजेट तथा मानव संसाधन व्यवस्थापन गर्न सहयोग पुऱ्याउने । • नेतृत्व, समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने । • अनुगमन, नियमन र सुपरिवेक्षण गर्ने ।
२	सरकारी कार्यालयहरु	<ul style="list-style-type: none"> • नीति र रणनीति र योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने । • बजेट तथा मानव संसाधन व्यवस्थापन गर्ने । • समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने । • अनुगमन, नियमन र सुपरिवेक्षण गर्ने ।
३	निर्देशन तथा समन्वय समिति	<ul style="list-style-type: none"> • क्षेत्रगत सरोकारवालाहरूसँग समन्वय तथा स्रोत साधन पहिचान गर्ने • सरसफाई • का मुद्दाहरूलाई स्थानीय, राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय तहमा पैरवी गर्ने । • सभा सम्मेलन, गोष्ठी आदि संचालन गर्ने ।

		<ul style="list-style-type: none"> • रणनीतिक योजना तथा कार्ययोजना तर्जुमा गर्न सहयोग र कार्यान्वयन गर्ने । • नेतृत्व, समन्वय र सूचना तथा अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने । • अनुसन्धान र विकासका क्रियाकलापमा सहयोग पुऱ्याउने । • अनुगमन, नियमन र सुपरिवेक्षण गर्ने ।
४	विकास साभेदार संस्था	<ul style="list-style-type: none"> • क्षेत्रगत नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा गाउँपालिका र समन्वय समितिलाई प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोग गर्ने । • अनुसन्धान र विकासका कार्यहरु संचालन गर्ने ।
५	राजनितिक दलहरु र दलका भातृ संगठनहरु	<ul style="list-style-type: none"> • सरसफाइलाई गाउँपालिका विकासको महत्वपूर्ण मूलधारका रुपमा स्थापित गर्ने । • सरसफाइका लागि प्रयाप्त बजेट व्यवस्थापन गर्ने ।
६	ब्यावसायिक संस्था	<ul style="list-style-type: none"> •
७	नीज क्षेत्र	<ul style="list-style-type: none"> •

अनुसूचि ४

खानेपानी, सरसफाइर स्वच्छता योजनामा समावेश गर्नुपर्ने न्यूनतम विषयहरू:

१. पृष्ठभूमि :
२. स्थान परिचय :
३. वर्तमान अवस्था (खानेपानी, सरसफाइर स्वच्छता) :
४. लक्ष्य निर्धारण (खानेपानी, सरसफाइर स्वच्छता) :
५. कार्य प्रक्रिया :
६. अवसर चुनौतीहरूको विश्लेषण :
७. क्रियाकलापहरू :
८. कार्ययोजना
९. लागत अनुमान :
१०. सरोकारवालाहरूको पहिचान, नक्सांकन र योगदानको विश्लेषण :
११. अनुगमन तथा मूल्यांकन :
१२. आवश्यक नक्साहरू :

अनुसूची-५

क्षमता विकासको लागि आवश्यक न्यूनतम क्रियाकलापहरु:

१. अभिमुखीकरण गोष्ठीहरु :

गाउँपालिका, वडा, टोल, वस्ति, सरसफाइचौतारी स्तरीय

२. प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिमहरु :

गाउँपालिका, वडा, टोल, वस्ति, सरसफाइचौतारी स्तरीय

३. सञ्चारकर्मीहरुको लागि अभिमुखीकरण

४. विद्यालयका विद्यार्थीहरुका लागि अभिमुखीकरण

५. यातायात मजदुरहरुको लागि अभिमुखीकरण

६. सफाई मजदुरहरुको लागि अभिमुखीकरण

७. होटेल, रेस्टुराँ, खाजा पसल, क्यान्टिनका व्यवस्थापक र कर्मचारीलाई अभिमुखीकरण

८. निजी क्षेत्रका, उद्यमी व्यवसायी, प्रवर्द्धकहरुलाई अभिमुखीकरण

९. शिक्षक तथा शिक्षिकाहरुको लागि अभिमुखीकरण

१०. खानेपानी तथा सरसफाइउपभोक्ता समिति, सहकारी आदिको लागि अभिमुखीकरण

११.

अनुसूचि - ६

गाउँपालिका भित्रका सबै घरधुरीहरु सरकारी तथा संस्थागत कार्यालयहरुमा भरिने फारमका नमुना :

क) पूर्ण सरसफाइका सुचकहरु उल्लेख भएका फारमको नमुना :

फारम नं १:

घरायसी तहको पूर्ण सरसफाइअनुगमन फारम

(वार्ड वास.सि.सि.ले नियमित रुपमा भर्ने)

घरमूलीको नाम : राप्ती गाउँपालिका वडा नं : टोलको नाम :

भेट गरेको मिति: १..... २ ३

	पूर्ण सरसफाईका लागि सहयोगी क्रियाकलापहरु	भेट-१	भेट-२	भेट-३
क)	चर्पीको प्रयोग (घरायसी तथा संस्थागत)			
१	सबैले सँधै सुरक्षित चर्पीमा दिसापिसाब गर्ने गरेको			
२	चर्पीको सरसफाइनियमित गर्ने गरेको			
३	चर्पीको प्रयोग पछि हात धुनका लागि साबुन पानीको पहुँचयुक्त व्यवस्था भएको			
ख)	व्यक्तिगत सरसफाई			
१	साबुन पानीले हात धुने बानी			
१.१	-चर्पीको प्रयोग गरिसकेपछि साबुन पानीले हात धुने बानी भएको,			
१.२	-खाना बनाउनु, खानु र खुवाउनु अघि साबुन पानीले हात धुने गरेको,			
१.३	-फोहर बस्तु विषादी छोएपछि साबुन पानीले हात धुने गरेको,			
१.४	-विरामी तथा बच्चाको स्याहार गर्नु अघि र पछि साबुन पानीले हात धुने गरेको,			
२	महिनावारी अवधिको सरसफाई			
३	अन्य सरसफाइ(नुहाउने, दाँत माफ्ने, नड. काट्ने आदि)			
ग)	न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग			
१	पानीको भण्डार तथा प्रयोग गर्ने भाँडा सफा तथा छोपेर राखेको			
२	छोपेको ईनार, हेन्डपम्प, सुरक्षित मुहानको पानी प्रयोग गर्ने गरेको			
३	खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको योजनाको पानी प्रयोग गर्ने गरेको			
४	घरायसी पानी शुद्धिकरणका विधीहरुको ज्ञान तथा प्रयोग			
घ)	सुरक्षित खानाको प्रयोग			
१	पकाउने भाँडा, भान्सा सफा र सुरक्षित खानेकुराहरु सधै छोपेर राख्ने गरेको ।			
२	खानेकुराहरु राम्रोसंग पकाएर मात्र खाने गरेको			

३	बासी सडेगलेका खानेकुराहरु नखाने तथा खानेकुराहरु राख्नु परेमा सुरक्षित किसिमले राख्ने गरेको ।			
४	सुरक्षित पोषणयुक्त खाद्यबस्तुको प्रयोग गरि खानेकुरा बनाउने गरेको तथा काचै खानेकुराहरु सुरक्षित पानीले धोएर खाने गरेको			
५	समय समयमा गरिने अनुगमनले सुरक्षित खानेकुरा भएको सुनिश्चिता गर्नुपर्ने			
ड.)	सफा र स्वच्छ घर आँगन			
१	घर आँगनको सधै सफाई गर्ने गरेको (चाड., जुठेल्लो, खाडल आदि)			
२	घरबाट निकाल्ने फोहरलाई वर्गीकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने गरेको			
३	घरबाट निस्कने फोहर पानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने गरेको			
४	पशुपंक्षीका लागि छुट्टै गोठ तथा खोर बनाई तिनीहरुबाट निस्कने फोहरको उचित व्यवस्थापन गर्ने गरेको			
५	धुवाँ रहित भान्सा कोठा भएको (सुधारिएको चुल्हो, वायोग्यास चुल्हो, ग्याँस चुल्हो आदिको प्रयोग भएको)			

नोट: प्रत्येक घरधुरीको लागि एक एक प्रति आवश्यक पर्ने

फारम नं २
सार्वजनिक/समुदाय तहको पूर्ण सरसफाइअनुगमन फारम
 (वार्ड वास.सि.सि.ले नियमितरूपमा भर्ने)

समुदायको नाम:

वडा नं:

समूह प्रकृति:

भेट गरेको मिति: १..... २ ३

पूर्ण सरसफाईका लागि सार्वजनिक स्थल सहयोगी क्रियाकलापहरु		भेट-१	भेट-२	भेट-३
च)	वातावरणीय सरसफाई(समुदायले गर्ने)			
१	सार्वजनिक स्थलहरु सधै सफा रहेको (प्लास्टिक, बोतल आदि)			
२	खानेपानीको मुहानहरु संरक्षण गरिएको / खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको			
३	प्रत्येक्ष असर गर्ने गरि वायु प्रदुषण नभएको			
४	फोहर मैला(Solid, Liquid and Fecal Waste) को उचित व्यवस्थापन भएको			
५	पर्याप्त हरियाली वातावरण भएको			

नोट: एउटा समूहको लागि एक प्रति गर्ने हुनाले आवश्यकतानुसार तयार गर्ने

फारम नं ३:

राप्ती गाउँपालिका, दाङ्ग

पूर्ण सरसफाइसम्बन्धि अनुगमन टोलीले भर्ने फारम
वडागत तहको पूर्ण सरसफाइको समग्र अवस्था

वडा नं.

अनुगमन गरेको मिति :

क्र.स	घरमुलीको नाम	चर्पीको नियमित प्रयोग		व्यक्तिगत सरसफाइ		न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग		सुरक्षित खानाको प्रयोग		सफा स्वच्छ र आँगन घर		पूर्ण सरसफाइघोषणा गर्न उपयुक्त	
		छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
१													
२													
३													
४													
५													
६													
७													
८													
९													
१०													
११													
१२													
१३													
१४													
१५													
१६													
१७													
१८													
१९													
२०													

फारम नं. ४

राप्ती गाउँपालिका

पूर्ण सरसफाई सम्बन्धि कार्यको अनुगमन फारम

वडा तह (गाउँपालिकाले भर्ने)

वडा नं.

अनुगमन गरेको मिति :

क्र.स.	घरमुलीको नाम	चर्पीको नियमित प्रयोग		व्यक्तिगत सरसफाइ		न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग		सुरक्षित खानाको प्रयोग		सफा र स्वच्छ घर आँगन		वातावरणीय सरसफाइसमुदायले गर्ने)	
		छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन	छ	छैन
१													
२													
३													
४													
५													
६													
७													
८													
९													
१०													
११													
१२													
१३													
१४													

पूर्ण सरसफाइका निम्न उपसुचकहरु प्राप्त भएपछि मात्र छ मा चिन्ह लगाउने ।

क) चर्पीको प्रयोग (घरायसी तथा सस्थागत)

सबैले सधैँ सुरक्षित चर्पीमा दिसापिसाव गर्ने गरेको

चर्पीको सरसफाइनियमित गर्ने गरेको

चर्पीको प्रयोग पछि हात धुनका लागि साबुन पानीको पहुँचयुक्त व्यवस्था भएको

सस्थागत शौचालय प्रयोगकर्ता मैत्री भएको

ख) व्यक्तिगत सरसफाइ

साबुन पानीले हात धुने बानी

चर्पीको प्रयोग गरि सकेपछि साबुन पानीले हात धुने बानी भएको

खाना बनाउनु, खानु र खुवाउनु अघि साबुन पानीले हात धुने गरेको

फोहर बस्तु विषादी छोएपछि साबुन पानीले हात धुने गरेको

विरामी तथा बच्चाको स्याहार गर्नु अघि र पछि साबुन पानीले हात धुने गरेको

महिनावारी अवधिको सरसफाइ

अन्य सरसफाइ(नुहाउने, दाँत माभूने, नड. काट्ने आदि)

ग) न्यूनतम आवश्यक तथा सुरक्षित पानीमा पहुँच तथा प्रयोग

पानीको भण्डार तथा प्रयोग गर्ने भाँडा सफा

१५													
१६													
१७													
१८													
१९													
२०													
२१													
२२													
२३													
२४													
२५													
२६													
२७													
२८													

तथा छोपेर राखेको छोपेको इनार, हेण्डपम्प, सुरक्षित मुहानको पानी प्रयोग गर्ने गरेको

खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको योजनाको पानी प्रयोग गर्ने गरेको

घरायसी पानी शुद्धिकरणका विधीहरुको ज्ञान तथा प्रयोग)

घ) सुरक्षित खानाको प्रयोग

पकाउने भाँडा, भान्सा सफा र सुरक्षित खानेकुराहरु सधैँ छोपेर राख्ने गरेको ।

खानेकुराहरु राम्रोसंग पकाएर मात्र खाने गरेको

बासि सडेगलेका खानेकुराहरु नखाने तथा खानेकुराहरु राख्नु परेमा सुरक्षित किसिमले राख्ने गरेको ।

सुरक्षित पोषणयुक्त खाद्यबस्तुको प्रयोग गरि खानेकुरा बनाउने गरेको तथा काचै खानेकुराहरु सुरक्षित पानीले धोएर खाने गरेको

समय समयमा गरिने अनुगमनले सुरक्षित खानेकुरा भएको सुनिश्चितता गर्नुपर्ने ।

ङ) सफा र स्वच्छ घर आँगन

घर आँगनको सधैँ सफाई गर्ने गरेको (चाड., जुठेल्लो, खाडल आदि)

घरबाट निकाल्ने फोहरलाई बर्गिकरण तथा व्यवस्थापन गर्ने गरेको

घरबाट निस्कने फोहर पानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने गरेको

पशुपक्षीका लागि छुट्टै गोठ तथा खोर बनाई तिनीहरुबाट निस्कने फोहरको उचित व्यवस्थापन गर्ने गरेको

२९													
३०													
३१													
३२													
३३													
३४													
३५													

धुवाँ रहित भान्सा कोठा भएको (सुधारिएको चुल्हो, वायोग्यास चुल्हो, ग्याँस चुल्हो आदिको प्रयोग भएको)

च) वातावरणीय सरसफाइ(समुदायले गर्ने)

सार्वजनिक स्थलहरु सधैं सफा रहेको (प्लास्टिक, बोतल आदि)

खानेपानीको मुहानहरु संरक्षण गरिएको / खानेपानी सुरक्षा योजना लागु भएको

प्रत्यक्ष असर गर्ने गरि वायु प्रदुषण नभएको

फोहर मैला (Solid, Liquid and Faecal Waste)कोउचित व्यवस्थापन भएको

पर्याप्त हरियाली वातावरण भएको

अनुगमन कार्यमा संलग्न व्यक्तिहरुको

नाम

हस्ताक्षर

- १
- २
- ३
- ४
- ५

अनुसूची ७

गाउँपालिका भित्रका सबै घरधुरीहरु सरकारी तथा संस्थागत कार्यालयहरुमा सफा र स्वच्छ क्षेत्र एवं पूर्ण सरसफाइका सूचकहरु पुरा नहुँदै र पुरा भईसकेपछि टाँस गरिने स्टिकरहरुको नमुना :सूचक पुरा हुँदै गर्दाको अवस्थामा निलो र सूचकहरु पुरा भईसकेपछि हरियो स्टिकरको प्रयोग गरिनेछ ।

निलो रंग

हरियो रंग

अनुसूची ८. गाउँपालिका भित्रका सबै घरधुरीहरुलाई पूर्ण सरसफाइयुक्त क्षेत्र घोषणा गरिसकेपछि वितरण गरिने सरसफाइ कार्डको नमुना

पूर्ण सरसफाइ परिचय-पत्र	
जिल्ला : दाङ्ग	
गाउँपालिका : राप्ती वडा नं.	
घरमूलीको नाम, थर :	
टोल विकास संस्थाको नाम :	प्रमाणित गर्ने
सरसफाइ चौतारीको नाम :	वडा अध्यक्ष
परिवार संख्या :महिला.....पुरुष.....	

आज्ञाले
शोभाराम रिजाल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत